

ГОЛУБ-СИНЯК *COLUMBA OENAS* НА КАНІВЩИНІ

В. М. Грищенко, С. Д. Яблоновська-Грищенко

Канівський природний заповідник, м. Канів, Україна, E-mail: vgrishchenko@mail.ru

Голуб-синяк *Columba oenas* у минулому був широко розповсюджений у Лісовій та Лісостеповій зонах України. За даними К.Ф. Кеслера (1851), в середині XIX ст. він траплявся значно частіше за припутня *C. palumbus*. Проте знищення старих лісів та вирубування великих дуплистих дерев привели до того, що чисельність цього птахадуплогнізника значно скоротилася, поширення його стало спорадичним, особливо в Лісостепу. Кінець-кінцем він потрапив до Червоної книги України (Книш та ін., 2009).

Канівщина колись була лісовим краєм. Суцільні масиви тягнулися правим берегом Дніпра від Полісся аж до Чорного лісу на межі зі степом. Про це й зараз нагадують поширені тут лісові ґрунти. Але з господарським освоєнням лісостепового Подніпров'я значна частина лісів була вирубана. На початку XVII ст. в Європі був великий попит на поташ, який використовували для виробництва скла, мила, фарб і багатьох інших потреб. Добували його тоді виварюванням з деревного попелу. На виготовлення бочки поташу вагою 52 пуди треба було спалити близько 40 кубометрів дров, передусім листяних порід. Тисячі гектарів лісу пішли в буквальному розумінні на попіл. Внаслідок хижацького вирубування вже в 1622 р. постало питання про закриття буди в Канівському старостві, бо виробництво стало нерентабельним – поблизу не залишилося придатного лісу (Кириков, 1979). На Канівщині до XX ст. залишилися в основному молоді похідні ліси. Так, значну частину площі створеного у 1923 р. Канівського заповідника займали грабові ліси віком до 30 років. М.В. Шарлемань (1933), який проводив тут перші дослідження у 1926 і 1931 рр., відмічав бідність орнітофауни нагірної частини заповідника й дуже низьку чисельність птахів-дуплогнізників, навіть серед горобиних.

То ж не дивно, що в Канівському р-ні Черкаської обл. голуб-синяк донедавна був лише нечисленним пролітним видом. Л.О. Смогоржевський (1952) на гніздуванні в районі Канівського заповідника його не виявив. У 1973-1975 рр. токуючих птахів спостерігали в нагірній частині заповідника, проте гніздування не було доведено, пізніше у гніздовий період синяка не виявляли (Горошко и др., 1989). Найближчі відомі місця гніздування виду знаходяться в Черкаському бору в околицях сіл Руська Поляна та Дубіївка Черкаського р-ну (Гаврилюк та ін., 2005, Гаврилюк и др., 2009) та на півдні Київської обл. – біля с. Медвин Богуславського р-ну (Костюшин, Грищенко, 2013).

Л.О. Смогоржевський (1952) припускав, що з відновленням лісового масиву Канівського заповідника голуб-синяк повернеться на старі місця гніздування, якщо його забезпечити штучними гніздівлями. Цей вид дійсно повернувся на гніздування, але вийшло все зовсім по-іншому. Голуб-синяк може гніздитися не тільки у великих дуплах, але й при їх нестачі в норах або тріщинах скель (Мекленбурцев, 1951; Кістяківський, 1957; Котов, 1993). Аналог таким місцям гніздування ці птахи знайшли в антропоген-

них спорудах, а саме – порожнини в бетонних опорах ЛЕП. Перші повідомлення про гніздування синяків у стовпах електроліній з’явилися у другій половині 2000-х рр., причому одразу з різних віддалених регіонів (Бобенко и др., 2007; Гаврилюк, 2009; Книш та ін., 2009; Белик и др., 2010 та ін.).

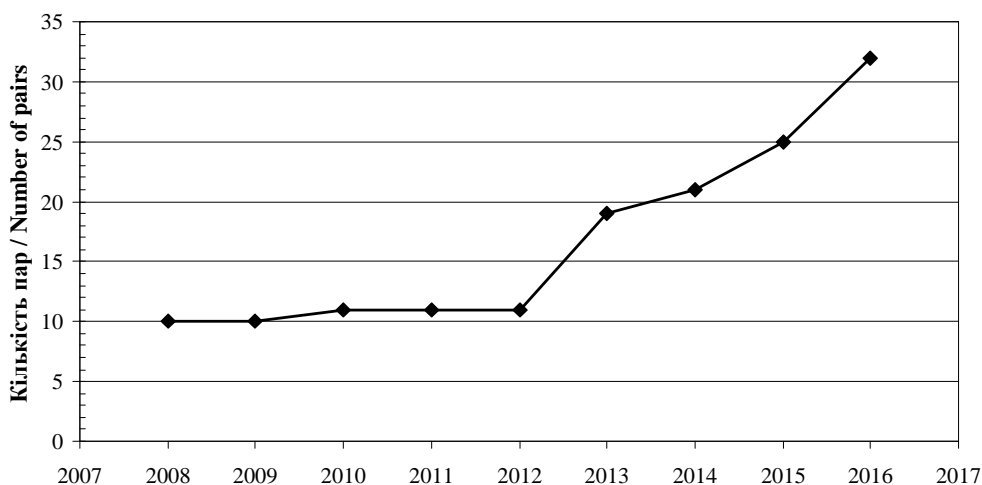
30.05.2005 р. М.Н. Гаврилюк спостерігав пару синяків серед полів біля с. Яблунів Канівського р-ну. У 2008 р. голубів неодноразово відмічали на дротах електролінії вздовж автомобільної дороги біля сіл Яблунів та Гамарня. Нарешті, у 2009 р. вдалося простежити гніздування. Поселення, чисельністю до 10 пар, знаходилося між цими двома селами на ділянці, довжиною близько 5 км (Гаврилюк, 2009).

З 2010 р. ми регулярно проводили обліки чисельності синяка на цій ділянці. Проводили їх за допомогою автомобіля 2-3 рази впродовж березня – квітня. Реєстрували голубів, які трималися біля стовпів на електролінії, або токували поблизу. Оскільки всі стовпи пронумеровані, це дало змогу вести картування й контроль зайнятих місць гніздування.

Спочатку чисельність поселення була стабільною. У 2010-2012 рр. вона становила 10-12 пар. З 2013 р. чисельність почала швидко зростати, збільшившись до 19 пар (рисунок). У 2016 р. гніздилося вже 32 пари синяків. Поселення розтягнулося від північної околиці Канева до с. Межиріч на ділянці, довжиною близько 14 км. На інших електролініях в околицях Канева гніздування синяків поки що не виявлено.

Цікаво, що неподалік від цього поселення знаходяться ліси (тут розташована, зокрема, й нагірна частина Канівського заповідника) з ділянками старих деревостанів, де є великі дупла – як природні, так і дупла жовни чорної *Dryocopus martius*. Проте синяків на гніздуванні в лісі ніде не відмічали. Тобто птахи, які поселилися на Канівщині, мають уже зовсім інший стереотип гніздування.

Такий варіант улаштування гнізд надає птахам певні переваги. По-перше, вони мають змогу гніздитися безпосередньо біля полів та доріг, де здобувають їжу. Голуб-

Рис. Динаміка чисельності голуба-синяка в поселенні на ЛЕП біля Канева / Abundance dynamics of Stock Pigeon in the colony on an electric power line near the town of Kaniv

синяк, як відомо, уникає великих лісових масивів, а селиться здебільшого на узліссях, у невеликих гаях, перелісках серед полів (Мекленбурцев, 1951; Котов, 1993). По-друге, такі гнізда недоступні для чотириногих хижаків, насамперед – лісової куниці *Martes martes*, від хижацтва якої постійно страждають мешканці великих дупел у лісах.

Весною ці голуби прилітають дуже рано, одними з перших серед птахів. Середня дата початку весняної міграції за період 1987-2016 рр. – 8.03 (n = 10; 8.02 – 1.04). Причому з початком гніздування строки прильоту істотно змінилися, синяки стали з'являтися ще раніше, останні роки – вже в першій половині лютого. Коефіцієнт лінійної регресії становить -1,21 (n = 10; p < 0,01).

Голуби починають траплятися на гніздових ділянках одразу після прильоту, більшість місць гніздування вони займають в березні. Окремі пари тримаються на ЛЕП до липня – серпня, очевидно, частина птахів відкладають другі кладки.

Голуб-синяк досить швидко став факультативно зимуючим видом. Уперше три птахи виявлені в зимовий період у районі поселення 2.02.2013 р. 23.12.2014 р. тут було обліковано 5 особин, 1.02.2015 р. – близько 20. 24.12.2015 р. на ЛЕП трималося 15 синяків, причому частина з них сиділа парами біля стовпів на гніздових ділянках. А на полях біля с. Степанці виявлені дві зграї – 42 і 7 особин. Узимку 2015/2016 рр. синяки зникли тільки на початку січня, коли різко посилюлися морози і випав сніг, а знову з'явилися вже 8.02. Тобто за теплої погоди вони зараз можуть затримуватися до календарної зими, лише сильні похолодання витісняють голубів на південь, та й то ненадовго. З грудня 2006 р. зграї синяків почали траплятися в зимовий період і в інших місцях Черкаської обл. (Гаврилюк та ін., 2014). Раніше цей голуб узагалі не входив до списку зимуючих видів Східної Черкащини (Гаврилюк, Грищенко, 2001).

Зимуючі голуби годуються на полях, крім того вони мають змогу знаходити їжу на дорогах. Під час перевезення врожаю восени на дорогу розсипається стільки зерна, що його вистачає багатьом видам птахів до весни.

- Белик В.П., Ветров В.В., Милобог Ю.В. Ренессанс клинтуха в Восточной Европе: демографический потенциал новой адаптации // Стрепет. – 2010. – Т. 8, вып. 1. – С. 70-74.
- Бобенко О.А., Ильох М.П., Плеснявых А.С., Друп А.И., Друп В.Д., Хохлов А.Н. Клинтух – новый гнездящийся вид Ставропольского края // Птицы Кавказа: изучение, охрана и разл. использование. – Ставрополь: СГУ, 2007. – С. 6-16.
- Гаврилюк М.Н. Гнездование клинтуха в бетонных столбах в Черкасской области // Беркут. – 2009. – Т. 18, вып. 1-2. – С. 209-210.
- Гаврилюк М.Н., Грищенко В.Н. Современная зимняя орнитофауна Восточной Черкащины // Беркут. – 2001. – Т. 10, вып. 2. – С. 184-195.
- Гаврилюк М.Н., Грищенко В.М., Люха О.В., Борисенко М.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. Нові дані по зимовій орнитофауні Східної Черкащини та сусідніх районів // Беркут. – 2014. – Т. 23, вип. 1. – С. 1-10.
- Гаврилюк М.Н., Грищенко В.Н., Костюшин В.А., Домашевский С.В., Гладкевич С.А., Яблоновская-Грищенко Е.Д. Орнитофауна Ирдынских болот и сопредельных лесных массивов // Запов. справа в Україні. – 2009. – Т. 15, вип. 2. – С. 70-81.
- Гаврилюк М.Н., Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. Нові дані про рідкісних та маловивчених птахів Центральної України // Беркут. – 2005. – Т. 14, вип. 2. – С. 28-37.

- Горошко О.А., Грищенко В.Н., Згерская Л.П., Лопарев С.А., Петриченко Л.Ф., Ружиленко Н.С., Смогоржевский Л.А., Цвельх А.Н. Позвоночные животные Каневского заповедника. Флора и фауна заповедников СССР. – Москва, 1989. – 42 с.
- Кесслер К.Ф. Естественная история губерний Киевского учебного округа. Вып. II. Птицы хищные и куриные. – Киев, 1851. – 40 с.
- Кириков С.В. Человек и природа восточноевропейской лесостепи в X – начале XIX вв. – Москва: Наука, 1979. – 183 с.
- Кістяківський О.Б. Фауна України. Т. 4. Птахи. – Київ: АН УРСР, 1957. – 432 с.
- Книш М.П., Костюшин В.А., Фесенко Г.В. Голуб-синяк // Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 462.
- Костюшин В.А., Грищенко В.Н. Материалы по распространению клинтуха (*Columba oenas*) в Киевской области и сопредельных районах // Беркут. – 2013. – Т. 22, вып. 1. – С. 48-50.
- Котов А.А. Отряд Голубеобразные // Птицы России и сопредельных регионов. – Москва: Наука, 1993. – С. 47-113.
- Мекленбурцев Р.Н. Отряд голуби // Птицы Советского Союза. – Москва: Сов. наука, 1951. – Т. 2. – С. 3-70.
- Смогоржевский Л.А. Орнитофауна Каневского биогеографического заповедника и его окрестностей // Наук. зап. Київ. держ. ун-ту. – 1952. – Т. 2, вып. 1. – С. 101-187.
- Шарлемань М. Матеріали до орнітології Державного лісостепоного заповідника ім. Т. Шевченка та його околиць // Журн. біо-зоол. циклу ВУАН. – 1933. – Т. 2, Вип. 6. – С. 93-108.

Stock Pigeon *Columba oenas* in Kaniv district (Central Ukraine). – Grishchenko V.N., Yablonska-Grishchenko E.D.

A colony of Stock Pigeons has appeared on a high-voltage electric power line near the town of Kaniv in the second half of 2000s. Birds nested in cavities of concrete poles. The abundance was stable in 2008-2012 (10-12 pairs) but quickly began to increase since 2013. In 2016, the colony numbered already 32 pairs. First birds arrived very early, mean arrival date for the period 1987-2016 is 8.03 (n = 10; 8.02 – 1.04). Arrival dates significantly changed after the start of breeding. Coefficient of linear regression made -1,21 (n = 10; p < 0,01). Since 2013, Stock Pigeons regularly observed in winter.

